

Mariola Grzebyk

Mikro i małe przedsiębiorstwa w gminie Lubaczów : uwarunkowania rozwoju

Ekonomiczne Problemy Usług nr 50, 149-157

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MARIOLA GRZEBYK

Uniwersytet Rzeszowski

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Tarnobrzegu

MIKRO I MAŁE PRZEDSIĘBIORSTWA W GMINIE LUBACZÓW – UWARUNKOWANIA ROZWOJU

Wstęp

Funkcjonowanie jednolitego rynku europejskiego obejmującego swym zasięgiem kraje Unii Europejskiej opiera się na konkuroowaniu nie tyle w układzie gospodarek narodowych, co na poziomie regionów. Coraz częściej pojawiają się jednak głosy o potrzebie reorientacji polityki gospodarczej krajów UE, która miałaby na celu zwrócenie szczególnej uwagi na rozwój lokalnych układów gospodarczych. Budowa silnych układów lokalnych stałaby się w ten sposób źródłem budowy silnego gospodarczo regionu. Zgodnie z tak postawioną tezą, trudno mówić o rozwoju regionu, budowaniu jego pozycji konkurencyjnej na arenie krajowej czy międzynarodowej, gdy nie dokłada się odpowiednich starań na rzecz właściwego rozwoju jego elementów składowych, jakimi z pewnością są lokalne układy gospodarcze¹. Mówiąc o rozwoju rynku lokalnego nie sposób pominąć analizy czynników, jakie warunkują ów rozwój.

Celem niniejszego artykułu jest próba identyfikacji czynników rozwoju przedsiębiorczości lokalnej na przykładzie gminy Lubaczów.

Małe przedsiębiorstwa a rozwój gminy

Przedsiębiorczość rozumiana jako rozwój przedsięwzięć gospodarczych i firm jest najbardziej oczywistą (i zwykle najprostszą) metodą wykorzystania

¹ P. Filip, *Otoczenie instytucjonalne małego i średniego biznesu (na przykładzie miasta Stalowa Wola)*, Zeszyty Naukowe PWSZ Tarnobrzeg nr 1, Tarnobrzeg 2006, s. 43.

lokalnych zasobów. Poprzez działalność gospodarczą zostają one przekształcone w środki zaspokajające lokalne potrzeby². Możemy tu mówić o oddziaływaniu:

- bezpośrednim: przyrost miejsc pracy, baza podatkowa, czyli suma opłat i podatków wpływających do budżetu lokalnego z tytułu prowadzonej na danym terenie działalności gospodarczej, inwestycje zaspokajające różne potrzeby lokalne,
- pośrednim: praca jako „okno na świat”, lokalna gospodarka jako fundament społeczeństwa obywatelskiego – spoiwo więzi społecznych, niezależność, tworzenie miejscowych elit, przedsiębiorstwa jako nośnik postępu: sponsor badań i rozwoju technologii przydatnych także gdzie indziej,
- poprzez wywoływanie tzw. efektu mnożnikowego – generowanie innych korzystnych zdarzeń albo powiększenie skuteczności już uprawianych dziedzin, inwestycje i kontraktowanie usług w lokalnych przedsiębiorstwach z wykorzystaniem własnej siły roboczej i lokalnych materiałów, przyciąganie inwestycji, programów i dotacji, które poszukują miejsc dynamicznego rozwoju, przedsięwzięcia angażujące kapitał publiczny i prywatny, np. obligacje,
- poprzez zmianę postawy obywateli i samodzielne rozwiązywanie problemów, zaspokajanie potrzeb w wyniku inicjatywy i własnej aktywności, a nie uzależnienia się od urzędowych struktur świadczenia pomocy.

Mikro i małe przedsiębiorstwa są bardzo ważnym elementem gospodarki narodowej. Zainteresowanie tymi firmami wynika przede wszystkim z ich znaczącego udziału w zatrudnieniu i produkcji. We wszystkich krajach stanowią one zdecydowaną większość przedsiębiorstw, zatrudniają większą część siły roboczej i mają istotny udział w produkcji³.

Mikro i małe przedsiębiorstwa aktywizują również rozwój regionalny i lokalny oraz rozwijają nowe inicjatywy sprzyjające łagodzeniu bezrobocia w gospodarce, jak i poszczególnych regionach. W ukształtowanej gospodarce rynkowej sektor ten działając w przemyśle, handlu i usługach pełni funkcję komplementarną w stosunku do wielkich firm i sektora publicznego. Stanowi także zaplecze kooperacyjne wspomagające funkcjonowanie dużych korporacji⁴.

² B. Piasecki, *Ekonomika i zarządzanie małą firmą*, PWE, Warszawa–Łódź 2003, s. 114.

³ M. Grzebyk, *Determinanty rozwoju mikro i małych przedsiębiorstw (na przykładzie gminy Kamień)*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 540, Szczecin 2009, s. 303.

⁴ A. Skowronek-Mielczarek (red. nauk.), *Przedsiębiorstwo-Przedsiębiorczość-Rynek*, SGH, Warszawa 2003, s. 88.

Liczne badania ukazują regiony, których rozwój nastąpił dzięki połączeniu różnych czynników lokalnych. Okazuje się, że do tych istotnych czynników należą nie tylko elementy tradycyjnie uznawane za gospodarcze, lecz również te, którym dotychczas takiego znaczenia nie przypisywano⁵. Tę drugą grupę tworzą między innymi: tradycja uprawiania danej dziedziny wytwórczości, tradycja samodzielnej działalności ekonomicznej, znajomość podstawowych zasad rynku, tradycje kooperacji, istnienie instytucji tworzących infrastrukturę przedsiębiorczości (małe banki, izby przemysłowców czy cechy), zaufanie pozwalające na natychmiastowe zawieranie umów, zaciąganie pożyczek innych zobowiązań. Istotną okazała się również rola władz lokalnych rozumiejących i czynnie wspierających przedsiębiorczość⁶.

Struktura mikro i małych przedsiębiorstw w gminie Lubaczów

Gmina Lubaczów położona jest w południowo-wschodniej Polsce w województwie podkarpackim, u ujścia rzeki Sołotwy do Lubaczówki, dopływu Sanu, w przygranicznym obszarze Polski i Ukrainy. Powierzchnia gminy wynosi 203 km². Pod względem zajmowanego obszaru gmina zalicza się do jednej z większych w województwie. Bliskimi terytorialnie miastami dla gminy są: Jarosław, Przemyśl, Tomaszów Lubelski. Głównymi ośrodkami pracy, usług, administracji, kształcenia i lecznictwa dla mieszkańców jest miasto Lubaczów. Gmina Lubaczów jest jednostką bardzo rozbudowaną, sieć osadniczą gminy tworzą 23 sołectwa.

Na koniec 2008 r. gminę zamieszkiwało 9473 osoby, z tego 50,3% stanowili mężczyźni.

Położenie gminy na peryferyjnych obszarach województwa podkarpackiego pozornie można uznać za zagrożenie dla przyszłego rozwoju. Przygraniczne położenie, na granicy Unii Europejskiej, w sąsiedztwie Ukrainy, stanowiącej olbrzymi rynek zbytu, dla firm, które zdecydują się ulokować swój kapitał w tej części województwa można uznać jednak za duży atut.

⁵ B. Sowa, P. Filip, *Potrzeby i bariery rozwoju przedsiębiorczości w gminie i regionie*, Europejski Doradca Samorządowy nr 1(8) Fundusze–Inwestycje–Finansowanie, Warszawa 2009, s. 20.

⁶ N. Daszkiewicz, *Internacjonalizacja małych i średnich przedsiębiorstw we współczesnej gospodarce*, Wyd. SPG, Gdańsk 2004, s. 62.

Na koniec 2008 r. na terenie gminy działało 261 podmiotów gospodarczych, z czego dwie jednostki to firmy małe, pozostałe zaliczane są do mikroprzedsiębiorstw. Dominują jednostki osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą, których prowadzenie nie wymaga dużych nakładów inwestycyjnych ani też posiadania wysokich kwalifikacji zawodowych.

Cechą małej firmy jest osobista praca właściciela i członków rodziny, którzy jednak nie są formalnie zatrudnieni w firmie. Tak więc liczba osób faktycznie zaangażowanych w działalność małej firmy najczęściej nie pokrywa się z liczbą osób formalnie w niej zatrudnionych. Z badań ankietowych wynika, że w 70% badanych przedsiębiorstwach pracuje tylko jedna osoba – właściciel. Większość właścicieli tych małych przedsiębiorstw stanowią ludzie, którzy nie charakteryzują się ekspansją gospodarczą, a nastawieni są na zaspokojenie własnych potrzeb i poprawę swojej sytuacji bytowej. Dlatego dla oceny roli małych firm na rynku pracy w gminie bardzo mylącym czynnikiem są wskaźniki zatrudnienia. Małe firmy mają zdecydowanie większe znaczenie dla rynku pracy w społecznościach lokalnych niż wynikałoby to ze statystyk zatrudnienia⁷.

Liczbę podmiotów gospodarczych przedstawia tabela 1. Jak można zauważyć na bazie tych danych ich liczba wzrosła z 145 jednostek w 2000 r. do 261 w 2008 r.

Tabela 1. Liczba podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w UG Lubaczów na przestrzeni lat 2000–2008

Lata	Nowo rejestrowane podmioty gospodarcze	Liczba zlikwidowanych działalności	Ogółem (stan na koniec roku)
2000	41	21	145
2001	70	29	186
2002	46	35	197
2003	54	27	224
2004	36	31	229
2005	25	25	229
2006	42	24	247
2007	51	29	269
2008	27	15	261

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w Urzędzie Gminy w Lubaczowie.

⁷ A. Kowalczyk, *Charakterystyka przedsiębiorczości prywatnej w badanych gminach, w: Społeczeństwo i gospodarka w Polsce lokalnej*, Studia Regionalne i Lokalne, Europejski Instytut Rozwoju Regionalnego i Lokalnego, UW Warszawa 2002, s. 147.

Struktura branżowa podmiotów gospodarczych funkcjonujących na terenie gminy Lubaczów odzwierciedla tendencje występujące w gospodarce województwa oraz kraju. Daje się zauważyć wyraźny wzrost liczby podmiotów zajmujących się działalnością handlową (sklepy spożywczo-przemysłowe) – 37%, na drugim miejscu jest branża przemysłowa (przetwórstwo drewna, przetwórstwo rolno-spożywcze oraz inne usługi świadczone dla ludności) – 19%, a trzecie miejsce zajmuje budownictwo, w którym działa 17% podmiotów. Najmniejszy udział w liczbie podmiotów gospodarczych działających na terenie gminy stanowią podmioty branży obsługi nieruchomości, edukacji, służby zdrowia i transportowej.

Rozwój przedsiębiorczości na terenie gminy stanowi wyraz zaradności, inicjatywy i podejmowania działań, które przyczyniają się nie tylko do zaspokojenia aspiracji osób je podejmujących, ale w końcowym rezultacie także do ogólnego postępu rozwoju lokalnego. Sytuacja gospodarcza w badanej gminie nie jest łatwa; z jednej strony brak środków finansowych, które zapewniłyby szybszy rozwój, z drugiej strony niezbędnej infrastruktury, która przyciągnęłaby przyszłych przedsiębiorców do zakładania podmiotów gospodarczych.

Analiza czynników rozwoju mikro i małych przedsiębiorstw w gminie Lubaczów w opinii ankietowanych

Badania przeprowadzono na grupie losowo wybranych 30 przedsiębiorców prowadzących zróżnicowaną działalność gospodarczą. Wykorzystano metodę wywiadu bezpośredniego z kwestionariuszem ankiety.

Oceniając poziom wykształcenia przedsiębiorców w badanej gminie stwierdzono, że 63% ankietowanych osób posiada wykształcenie średnie, zdobyte w warunkach gospodarki centralnie planowanej. Pozostali wykształcenie zawodowe 26%, wyższe 7% i podstawowe 4%. Na funkcjonowanie przedsiębiorstwa ma wpływ również przygotowanie zawodowe pracowników. Ponad połowa ankietowanych, tj. ok. 53% deklaruje, że pracownicy uczestniczyli w kursach doszkalających, czy szkoleniach przygotowujących do pracy. Sami przedsiębiorcy (1/3 respondentów) czerpią wiedzę fachową z literatury, przeszło ¼ polega na wykształceniu, ok. 1/3 na doświadczeniu zawodowym, a tylko kilka procent nabywa wiedzę na kursach o charakterze zawodowym.

Współczesne otoczenie uważa się za burzliwe, turbulentne, bardzo stresujące. Cechuje je wzrastająca niepewność, brak stabilności i wysoki stopień ry-

zyka. Zmiany, jakie w nim zachodzą, wywierają wpływ na wszystkie dziedziny i procesy w przedsiębiorstwie. Toteż zmiany te muszą być przez przedsiębiorstwo śledzone, analizowane i uwzględniane w programowaniu jego rozwoju i samoregulacji. Dlatego też przedsiębiorca uczestniczący w całym tym procesie powinien posiadać cechy pozwalające na dobre i skuteczne funkcjonowanie na rynku. Skoro tak, to można postawić pytanie, czy każdy człowiek może być przedsiębiorcą. Wyniki badań prezentowane w literaturze przedmiotu wskazują, że kandydat na przedsiębiorcę musi dysponować odpowiednimi cechami. Badania własne dostarczyły informacji na temat preferowanych cech, jakimi powinien charakteryzować się przedsiębiorca.

Najważniejszymi cechami okazały się umiejętność rozwiązywania problemów (73,3% wskazań) oraz zaradność i pracowitość (63,3% odpowiedzi). Istotne są również wytrwałość i determinacja oraz umiejętność szybkiego działania i elastycznego dostosowania się do zmieniających się warunków gospodarowania. Wyniki te potwierdzają opinię, że nie tylko własna inicjatywa i posiadane środki stanowią o rezultacie działań na własny rachunek.

Ankietowanych zapytano następnie o motywy podjęcia działalności na własny rachunek. Zmiany jakie dokonały się na przełomie ostatnich kilkunastu lat doprowadziły do utraty pracy w dotychczasowych przedsiębiorstwach państwowych, m.in. Państwowym Gospodarstwie Rolnym, Ośrodku Transportu Leśnego, Spółdzielni Kółek Rolniczych, itp. Nowa sytuacja spowodowała wzrost bezrobocia i brak perspektyw na dalszy rozwój i możliwość uzyskania pracy. Stąd samozatrudnienie będzie odgrywać kluczową rolę w gminie jako ważne źródło rozwoju gospodarczego. Badani do motywów, które wpłynęły na rozpoczęcie przez nich działalności gospodarczej zaliczyli głównie trudności ze znalezieniem pracy (40%), bezrobocie (41%), niskie dochody z innych źródeł (7%), tradycje rodzinne (6%) i chęć bycia niezależnym (6%).

Analizy motywów rozpoczęcia działalności dokonano także w powiązaniu z wiekiem i wykształceniem respondentów. Okazało się, że przedsiębiorcy w wieku 35–40 lat i posiadający wykształcenie średnie wskazali najwięcej różnorodnych motywów, co może świadczyć o znacznej ekspansji osób-przedsiębiorców właśnie w tej grupie wiekowej. Najczęściej wskazywali oni chęć bycia niezależnym, brak pracy oraz chęć realizacji własnych zamierzeń. Co ciekawe, motywy pozaekonomiczne były wymieniane tylko przez osoby z wykształceniem wyższym.

Niezbędnym warunkiem uruchomienia nowych przedsięwzięć prócz inicjatywy musi być kapitał. Biorąc pod uwagę fakt, że respondenci mieli do wyboru trzy źródła finansowania (środki własne, kredyty bankowe i środki pożyczone ze źródeł pozabankowych) i mogli podkreślić więcej niż jedno źródło, rozkład odpowiedzi był następujący: przeszło 59% odpowiedziało, iż firma była finansowana z własnych bądź z przewagą własnych źródeł, 38% korzystało ponadto z kredytu, a tylko 3% z innych pożyczek.

Przeprowadzone badania wykazały, że przy podejmowaniu przedsięwzięć gospodarczych właściciele korzystają głównie z własnych środków bądź w oparciu o nie szukają uzupełniającego źródła, jakim jest kredyt bankowy. Pełni on ważną rolę w finansowaniu podejmowanych przedsięwzięć i jeśli miałyby następować dalszy rozwój przedsiębiorczości, to należy się liczyć z większym zapotrzebowaniem na kredyt. W polityce bankowej należy więc mobilizować wszelkie siły, by kredyty mogły być tańsze. Ponadto stwierdzono niewielki udział innych źródeł finansowania. Z jednej strony można uznać, że przedsiębiorcy działają racjonalnie, z drugiej zaś – że poza bankami niewielkie są możliwości uzyskania środków, czy to z powodu niedorozwoju instytucji finansowych, czy brak zaufania między klientami a pożyczkodawcami. Wśród tych właścicieli bowiem, którzy korzystali z pożyczek pozabankowych, większość stanowili dłużnicy swoich rodzin i znajomych; powoływali się oni na to, że zaciągnięta pożyczka była tańsza niż w banku. Zakres korzystania z kredytu jest również w zasadniczy sposób uzależniony od prężności lokalnego rynku finansowego.

Kolejnym czynnikiem rozwoju przedsiębiorstw jest konkurencja. Badane firmy dostrzegają konkurencję i twierdzą, że najskuteczniejszym narzędziem jest cena. Prawie 2/3 respondentów wskazało, że aby być lepszym od konkurencji należy obniżyć cenę, bądź odpowiednio nią manipulować. Jednak prawie 15% firm nie prowadzi żadnych specjalnych działań związanych z walką konkurencyjną, gdyż nie dysponuje odpowiednimi środkami bądź powołują się na swoją monopolistyczną pozycję.

Wśród barier rozwoju 80% firm podkreśla zbyt wysokie podatki, 45% brak popytu i kapitału, prawie 52% niesprawność funkcjonujących instytucji, w tym systemu ubezpieczeń społecznych. Taki układ odpowiedzi pokazuje, że ogromna większość funkcjonujących przedsiębiorstw wiąże swoje trudności rozwojowe z uwarunkowaniami kapitałowymi i systemem podatkowym. Niektórzy tylko zwrócili uwagę na biurokrację w urzędach czy niski poziom dochodów ludności.

Największe szanse w świetle badań ankietowych podkreślane przez przedsiębiorców działających na terenie gminy, to przede wszystkim korzystny klimat dla przedsiębiorców (41,9% odpowiedzi) i brak silnej konkurencji (32,2%). Społeczne przyzwolenie na „bycie” przedsiębiorcą stanowi istotny czynnik stymulujący działanie. Z kolei jednak na pytanie o stosunek władz gminy do przedsiębiorców, 84% ankietowanych odpowiedziało, że nie jest zadowolonych z tej współpracy.

Kondycja i perspektywy rozwoju małych przedsiębiorstw, jak i innych uczestników życia gospodarczego, uzależnione są w dużej mierze od uwarunkowań makroekonomicznych.

Do największych zagrożeń rozwoju przedsiębiorczości w opinii badanych można zaliczyć przede wszystkim brak stabilnej i długofalowej polityki rządu wobec działalności gospodarczej małych przedsiębiorstw. Tak wskazało aż 93,5% respondentów. Do pozostałych czynników zaliczono: wysokie koszty zatrudnienia pracowników (70,9%), zmiany w przepisach prawnych (64,5%) czy wysokie stopy kredytowe (64%). Respondenci wskazują więc na rolę państwa jako promotora działań przedsiębiorczych. Znaczenie państwa w tej kwestii zostało udowodnione w USA już w latach 70-tych. Dzięki działaniom systemowym w zakresie tworzenia odpowiednich warunków dla sektora małych i średnich firm powstało wiele nowych miejsc pracy⁸.

Podsumowanie

Obecna sytuacja gospodarcza Polski wymusza konieczność zmiany struktury funkcjonalnej gospodarki, co znajduje odzwierciedlenie m.in. w powstawaniu małych przedsiębiorstw. Mniejsze podmioty gospodarcze są bardziej elastyczne, szybciej mogą przeprowadzić zmiany oraz uruchomić niewykorzystane zasoby, co wpływa na ich zalety, zwłaszcza w układach lokalnych⁹.

Doświadczenia unijne wskazują, że rozwój tych przedsiębiorstw powinien być promowany i wspomagany przez agencje i instytucje pozarządowe oraz politykę regionalną i lokalną, a zwłaszcza realizowaną przez samorządy, np. gminy.

Wyniki przeprowadzonej analizy pozwoliły zidentyfikować główne problemy i bariery rozwoju mikro i małych przedsiębiorstw w badanej gminie, jak

⁸ J. Targalski, *Przedsiębiorczość i rozwój firm*, AE Kraków 2001, s. 93.

⁹ A.P. Wiatrak, *Małe przedsiębiorstwa – istota, cechy i znaczenie*, Współczesne Zarządzanie, nr 4, 2007, s. 49.

i wskazać na czynniki stymulujące ten rozwój. Władze gminy winny być aktywnym podmiotem kształtującym lokalne warunki rozwoju przedsiębiorczości. Pożądane są działania w zakresie tworzenia na swym terenie instytucji otoczenia biznesu, które mogłyby pełnić z jednej strony funkcje łącznika pomiędzy samorządem, władzą lokalną a podmiotami rynku, z drugiej strony wspierać przedsiębiorstwa poprzez różnego typu szkolenia, doradztwo, zapewnienie dostępu do informacji gospodarczej, przyczyniając się tym samym do wzrostu skali przedsiębiorczości. Ponadto wzmacnianie więzi pomiędzy władzami gminy i przedsiębiorcami mogłoby przyczynić się do bardziej skutecznego pozyskiwania środków z funduszy strukturalnych i efektywnego ich wykorzystania.

MICRO AND SMALL ENTERPRISES IN THE LUBACZÓW DISTRICT – DEVELOPMENT DETERMINANTS

Summary

The article presents factors which determine the mikro and small enterprises development on the Lubaczów community example. In the article were identified main development enterprises problems in this community, also showed the factors which stimulate this development. The small enterprises are more flexible, faster carry out changes and start unused resources, what influent on their merits, especially on local community.

Translated by Mariola Grzebyk